

Nemzetközi könyvtárügy

01/319

MICHALSKA, Jadwiga: Globalizacja a biblioteka =
Poradnik Bibl. 2001. 5.no. 11-12.p.

A globalizáció és a könyvtár

Jövő könyvtára; Társadalmi követelmények

A globalizáció előrehaladásával a világon növekszik a nyugtalanság. A politikai és kulturális-tudományos elitiek pártolják ezt a folyamatot, az egyszerű emberek közül viszont sokan ellenzik. Időnként tömegdemonstrációk robbannak ki a globalizáció ellen (Seattle, Prága, Davos).

A globalizáció ellenzői egyfelől szabad életre, másfelől a kulturális-gazdasági „másságok” garantált továbbélésére szólnak fel.

Ennek ellenére a globalizáció előtt nem lehet bezárni a „kapukat”. Az egységesülés világszerte az angol nyelv térhódításával és az élet valamennyi mozzanatának amerikanizálódásával megy végbe. Mindez szinte napról-napra újabb pozíciókat szerez magának.

Mit tehet ilyen körülmények között a könyvtár? A szerző szerint Percy Barnevik mondását („Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan”) követve kell (kellene) működnie – különösen az ifjúság körében.

Az, hogy a könyvtár egyszerre valósíthat meg globális gondolkodásra nevelést és lokális azonosságtudattal „átítatott” cselekvést, mindenekelőtt állományának „globalitásából” következik, hisz benne – fordítások révén – a legkülönfélébb nemzetek kép-

viselői, más és más kultúrák letéteményesei vannak jelen. Ami pedig a „regionális nevelés” és a „történelmi nevelés” kérdéskörét illeti, arról a saját nemzet íróinak és költőinek, tudósainak és szakembereinek könyvtári jelenléte, műveik gazdag állományválasztéka gondoskodik.

A könyvtáraknak, illetve a bennük dolgozó könyvtárosoknak az állományok adta lehetőségekkel mindkét irányba törekedniük kell.

(Futala Tibor)

Nemzeti könyvtárügy

01/320

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 = Bull.SAK. 2.roč. 2001. 2.no. 5-18.p.

A szlovák könyvtárügy fejlesztési stratégiája 2006-ig

Könyvtárügy; Középtávú terv

A szlovák kormány 2001. április 11-én fogadta el a könyvtárügy 2006-ig szóló fejlesztési stratégiáját tartalmazó tervezetet. Eszerint a szlovák könyvtárak akkor működhetnek rendeltetésszerűen az információs társadalomba történő átmenet során, ha az ország saját információs rendszerén belül integrál könyvtári rendszerrel bír, illetve ha a könyvtárak működéséhez kedvező lesz a társadalmi klíma. (Egyébként a stratégiai dokumentum éppen e klíma kialakítását kívánja elősegíteni.)

A dokumentum érvrendszerében a könyvtárak szerepköréről szóló koppenhágai nyilatkozat „elvárása-

it” hasznosítja – Belőle nyolc stratégiai feladatot szűr le, úm.:

- a könyvtárak informatizálását és internetbe kapcsolását,
- az információforrások könyvtári beszerzését,
- a hátrányos helyzetűek könyvtári-információs szolgáltatásokkal való ellátását,
- az állományvédelmi programot,
- a mikrofilmzés és elektronizálás programját,
- a könyvtárosok továbbképzését, különös tekintettel a könyvtári technológiaváltásra,
- a könyvtárápítést és rekonstrukciót,
- a gyerekek és az ifjúság információhasználatra neveléséhez szükséges feltételek (személyzet, berendezések, jegyzetek és tankönyvek előteremtését).

A dokumentumban található feladatokhoz hozzátartozik az illetékes és felelős főhatóságok feltüntetése is. E feladatok teljesítése korántsem lesz könnyű, hiszen mindegyik igencsak „en gros” jellegű.

A pénzügyminiszter tennivalóit a dokumentum a következőképpen határozza meg: „A 2002 és 2006 közötti költségvetési javaslatok elkészítésénél lehetőség szerint vegye figyelembe a szlovák könyvtárügy 2006-ig szóló fejlesztési stratégiájának realizálásához szükséges pénzügyi eszközök biztosítását”. A „lehetőség szerint” meglehetősen emlékeztet a múltbeli teljesítetlen ígéretekre. Öt év múlva majd kitűnik, hogy milyen arányban realizálódtak e dokumentum stratégiai feladataiban foglalt célkitűzések.

(Futala Tibor)

01/321

VERHO, Seppo: Kirjasotilastot 2000: Linaus kasvaa taas = Kirjastolehti. 94.vsk. 2001. 3.no. 16-17.p.

A 2000. évi finnországi könyvtári statisztika

Statisztika

A kölcsönzés három éven át tartó visszaesése után ismét megindult az emelkedés: 2000-ben 2,7%-kal

volt magasabb, mint 1999-ben. Különösen nagy mértékű (6,6%) az egyéb dokumentumok kölcsönzésének növekedése, s ugyancsak jelentősen nőtt a könyvtárközi kölcsönzések száma (kapott: 5,1%, küldött: 6,6%). Az egy lakosra jutó kölcsönzések száma 19,9; a kölcsönzők száma viszont változatlan: közel 2,5 millió, azaz az ország lakosságának (5,1 millió) majdnem a fele.

Egyértelmű összefüggés mutatkozik a kölcsönzés élénksége és az adott könyvtár finanszírozási helyzete között. Az év folyamán tovább nőttek az önkormányzatok közti különbségek a finanszírozásban. A legjobban finanszírozott közkönyvtáraknál a működésre fordított költség egy lakosra számítva 331 FIM volt, a leggyengébbeknél viszont csak 176 FIM. Az egy lakosra jutó kölcsönzések száma az előbbieknél 20,1, az utóbbiaknál 15,5. Különösen szembetűnő a különbség, ha a legjobb és a leggyengébb könyvtár kölcsönzési alkalmait tesszük egymás mellé: 37,7, illetve 4,4.

Növekedésnek indult a könyvbeszerzés (3,2%), noha a szerzeményezésre szánt összeg ennél kisebb mértékben emelkedett. Nem nőtt viszont az egyéb dokumentumok beszerzése, ám ezek így is a közkönyvtárak állományának 9,5%-át teszik ki.

A működésre fordítható költségek reálértékének csökkenése még mindig folytatódott: 0,3%-os volt 2000-ben. Megállt viszont a könyvtárak (beleértve a fiókkönyvtárakat is) és a bibliobuszok számának csökkenése. Az egyetlen kivételt a kórházi és egyéb egészségügyi intézményi könyvtárak jelentik: ezek száma 111-ről 99-re csökkent egy év alatt. A bibliobuszoknak a megállója lett kevesebb: 17 218 helyett 16 960. ugyancsak csökkent (1,4%-kal) a könyvtárak nyitvatartási ideje. A könyvtárosok száma nem fogyott tovább, terhelésük azonban – a használat növekedése miatt – nem csökkent.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 388, 393

Központi szolgáltatások

01/322

MEROLA, Giovanna – PARMEGGIANI, Claudia: Improving the Italian Library Network: the Servizio Bibliotecario Nazionale = Alexandria. 12.vol. 2000. 3.no. 141-150.p.

Az olasz könyvtári hálózat fejlesztése: a Servizio Bibliotecario Nazionale

Honlap; Központi katalógus -online; Szolgáltatások

Az olasz könyvtárak 1992 óta dolgozhatnak az Országos Könyvtári Szolgálat (SBN) hálózatában. Együttműködésükkel létrehozták – és felhasználhatják – az országos központi katalógust, és egyéb szolgáltatásokat. Az olasz könyvtári intézet (ICCU) felel a hálózat fenntartásáért és fejlesztéséért.

2000 áprilisában 40 helyi „pólus” köré csoportosulva összesen 1125 könyvtár vett részt az SBN hálózatban, köztük központi (beleértve a két központi nemzeti könyvtárat) és állami, egyetemi, önkormányzati könyvtárak, valamint köz- és magánintézmények könyvtárai a legkülönbözőbb szakterületekről. Az SBN központi, Index (Indice) elnevezésű rendszere több bibliográfiai adatbázist (modern könyvek, régi könyvek, zene, kéziratok, olasz könyvtárak adatbázisa) tartalmaz. A legnagyobb a modern könyveké, az 1830 után megjelent könyvek és az időszaki kiadványok adatait tartalmazza, részben az osztott katalógizálás, részben a retrospektív konverziós projektek eredményeként, a nemzeti bibliográfia adatait, valamint az olasz könyvtárak 1958-1984 közötti külföldi gyarodási jegyzékének anyagát. A régi könyvek adatbázisa az első nyomtatványoktól 1830-ig 96 ezer könyv adatait tartalmazza. 2000 áprilisában az Index összesen több mint 9 millió könyv-, időszakikiadvány-, zenemű- és kéziratlelőhelyet tartalmazott és tett hozzáférhetővé a hálózatban.

Az SBN portálja (www.sbn) az általános tájékozódást, valamint a hálózat könyvtárainak honlapjához való kapcsolódást teszi lehetővé. Az SBN OPAC (opac.sbn.it) az 1996-ban létrehozott egységes könyv-, időszakikiadvány-, zenemű-adatbázisban való kereséseket teszi lehetővé, mind grafikus, mind karakteres interfésszel. A keresés lehet egyszerű (mindhárom adatbázis, de csak AND operátor), fejlett (elválaszthatók az adatbázisok, minden Boole-operátor használható) és tapasztalt felhasználóknak való (a Z39.50 szabvány minden lehetősége kihasználható). Az SBN virtuális katalógusát az SBN On-Line (opac.sbn.it:2020/zgw/) jeleníti meg, hogy az internet használói számára tegye lehetővé az SBN hálózatában meglévő kulturális örökséghez és bibliográfiai vagyonhoz való jobb hozzáférést. Célja egy nemzeti virtuális könyvtár létrehozása az interneten, a levéltári és múzeumi rendszerekkel való interaktivitás képességével.

Az SBN könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatását egy Java technológián alapuló webszerver nyújtja, az ISO/ILL protokollnak megfelelően, 2000 áprilisában próbaüzemben. Az európai ONE 2 (OPAC Network in Europe) projekttel integrált próbaüzemben 50 olasz könyvtár vesz részt. Az olasz könyvtári „minerva” (Anagrafe delle biblioteche d'Italia – olasz könyvtári nyilvántartás) az SBN általános eszköze a részt vevő könyvtárakról való tájékoztatáshoz (cím- és elérési adatok, nyitva tartás, katalógusok, gyűjtőkör, szolgáltatások stb.) Tartományonként kötetben is megjelenik, webcíme anagrafe.iccu.sbn.it.

Az SBN-hez kapcsolódik a 16. századi olasz könyvek országos számbavételének az ICCU által koordinált és menedzsel programja is, amelyben 1200 olasz könyvtár vesz részt. A megjelent kötetek mellett az anyag 2000 márciusa óta az interneten is megtalálható (edit16.sbn.it), az eddig megjelent 50 ezer bibliográfiai rekord mellett tartalmazza a már feldolgozott, de még nem publikált anyagot is.

(Mohor Jenő)

Együtműködés

01/323

FLIGGE, Jörg: Von Lübeck bis nach St. Petersburg. Die Arbeitsgemeinschaft „Bibliotheca Baltica“ – 1992 bis 2000: ein Rückblick = BuB. 53.Jg. 2001. 6/7.no. 400-405.p.

Res. angol nyelven

A Bibliotheca Baltica nevű könyvtári munkaközösség tevékenysége 1992-től 2000-ig

Együtműködés -nemzetközi; Konferencia -nemzetközi

A Baltikum népeit – minden különbségük ellenére – történelmi-kulturális kapcsolatok kötik össze. Ezt a könyvtárak régi állományai is tükrözik, a „háborús átrendezések” dacára is. Lübecki könyvtárosok a 90-es évek elején elérkezettnek látták az időt, hogy e térségek között új szellemű kooperációt kezdeményezzenek. Bibliotheca Baltica néven rendszeresen ülésező könyvtárosi munkaközösséget hívtak létre, mely a Balti-tenger környékének régióját foglalja magában, s minden könyvtártípus előtt nyitva áll. Kétévenként tartanak szimpóziumot, azok anyagát a lehetőségek szerint könyv formában is megjelentetik, s munkájukról hírlevélben adnak rendszeres tájékoztatást.

Az első, programadó szimpóziumot 1992-ben Lübeckben tartották, az elnöki tisztséget Esko Häkli (Helsinki) vállalta. A második szimpóziumon (Tartu, 1994) a következő témacsoportokat vitatták meg: Európa – Baltikum – Észtország, az állományokhoz való hozzáférés, a katalógusok konverziója, a retrospektív nemzeti bibliográfiák problémái. A harmadik találkozón (Riga, 1996) bevezették az általánosabb témakörök mellett a szaktémák megbeszélését. Rigában „Zenei könyvtárak a Baltikumban” volt a speciális téma. Az elnöki tisztséget Tomas Lidman (Stockholm) vette át. A következő szimpózium (Stockholm, 1998, 80 résztvevő) fő té-

mája a költség- és teljesítményszámítás és a könyvtári management volt, a szaktéma pedig a regionális bibliográfia. Az ötödik találkozónak (Szczecin, 2000) a Książnica Pomorska (Pomerániai Könyvtár) adott helyet. A helyszínt különösen érdekessé tette a könyvtár volt igazgatója, Erwin Ackerknecht (ig. 1907-1945) által összegyűjtött 200 000 kötetes gyűjtemény, mely ma is együtt van. A találkozás nyitó előadásának témája a Pomerániai Hercegség múltja és alakulása, a német és lengyel kapcsolatok története volt (Edward Rymar, Szczecin, Egyetemi Könyvtár). További előadások: A kulturális örökség dokumentumainak helyzete Észtországban (Tiitu Valm, Tallin, Nemzeti Könyvtár), a nemzeti könyvtár feladata a kulturális örökség terén (Bendik Rugaas, Oslo, Nemzeti Könyvtár), a régi állomány megőrzése mikrofilmezéssel (Joanna Paszteleniec-Jarzynska, Varsó, Nemzeti Könyvtár). A speciális téma az újsággyűjtemények megőrzése és gondozása volt.

A következő összeívetelt Koppenhágába tervezik 2002-re, de a rákövetkező helyszínét is kijelölték már: Greifswald, 2004.

(Katsányi Sándor)

01/324

Uniting Europe = Public Libr.J. 16.vol. 2001. 2.no. 56-57.p.

Európa egyesítése – a könyvtári gyűjtemények digitalizálásával a TEL (The European Library) projekt keretében

Elektronikus könyvtár; Együtműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár

Az Európai Könyvtár – The European Library (TEL) a neve annak a projektnek, melynek célja a páneurópai virtuális könyvtár alapjainak megteremtése. Koordinátora a British Library, az Európai Közösség IST (Information Societies Technology) programja támogatja 1,2 millió euróval, résztvevői pedig nyolc nemzeti könyvtár (Finnország,

Németország, Olaszország, Hollandia, Portugália, Szlovénia, Svájc, az Egyesült Királyság), valamint az olaszországi Instituto Centrale per il Catalogo Unico és a CENL (Conference of European National Librarians). A vállalkozás feladata a nemzeti háttáron való átjárhatóság megteremtése, vagyis a használók számára a minél szélesebb körű hozzáférés biztosítása a részt vevő könyvtárak digitális és egyéb gyűjteményeihez. A program időtartama harminc hónap. A tagok pillanatnyilag különböző szabványokat használnak a katalogizálás, indexelés és állománymegőrzés területén. Például a Z39.50-et és az XML-t csak körülbelül a résztvevők fele alkalmazza. Tanulmányozni és tesztelni fognak tehát egy sor szabványt, eljárást és gyakorlati megoldást, hogy megtalálják a legmegfelelőbbeket a közösen használható katalógusok és adatbázisok kialakításához.

A program végére megállapodás születik majd a digitális anyagok gyűjtőkörére és – a kiadókkal való egyeztetés után – a kötelempéldányokra vonatkozóan is. Az „üzleti tervek” kidolgozása tisztázza majd a használóknak a katalógushoz és a TEL publikációihoz való hozzáférési jogait. A munka során természetesen figyelemmel kísérik a nemzeti könyvtárakban már jelenleg is folyó digitalizálási programok eredményeit és terveit. A vállalkozás rugalmas, negyven nemzeti könyvtárat invitáltak meg, hogy a csatlakozási lehetőséget szem előtt tartva figyelemmel kövessék az eredményeket.

A TEL projekt négy kulcsfontosságú területre összpontosít. Az első az elektronikus dokumentumok legjelentősebb kiadóival való együttműködés az üzleti, szerzői jogi és licenc kérdésekben történő megállapodás érdekében. Eredményképpen remélhetőleg megszületnek majd az egész Európára vonatkozó, a legmegfelelőbb gyakorlatot és a lehető legsimább szerződéskötési eljárást leíró útmutatók.

A második feladat azoknak az üzleti terveknek és modelleknek a kialakítása, melyek az együttműködés szempontjából a leggyümölcsözőbbeknek bizo-

nyulhatnak. Ehhez használati elemzéseket és piacutatást kell végezni.

A harmadik cél a metaadatok szabványosítása, mely biztosíthatja nemzeti könyvtárakon keresztül a digitális és nem digitális dokumentumokhoz való széles körű hozzáférést. Ehhez szükség lesz a résztvevő könyvtárakban alkalmazott metaadat-struktúrák közti protokoll kialakítására. Nagyon fontos kérdés az állományvédelem és a megőrzés. Sok vita folyik ennek mikéntjéről, az emulációs stratégiáról (a mai és jövőbeli nagy teljesítményű gépekre olyan programok készítése, amelyek a régebbi, elavult platformokat és operációs rendszereket emulálják) és a migrációs stratégiáról (annak biztosítása, hogy a digitális információkat konvertálják az új formátumokra, mielőtt még a régi elavulna). Mindkét megoldásnál azonban kulcsfontosságúak a metaadatok. A tervek szerint a már működő különböző típusú szolgáltatásokat összehangolják egy több nyelven működő, de egységes szolgáltatási szerkezet kialakítása érdekében.

Végül az interoperabilitás tesztelése is fontos cél. A sikeres technikai megoldások bátorítják majd az átjárhatóságot biztosító további európai szabványkezdeményezéseket.

Mindeközben a British Library maga is folytatja saját digitális könyvtárának építését, mind a digitális dokumentumok gyűjtésével, mind pedig különböző típusú dokumentumainak digitalizálásával.

(Fazokas Eszter)

01/325

VIKULIN, A.A. – STUPIN, D.I.: Integraciã – vysšij etap vzaimodejstviã bibliotek = Bibliografiã. 2001. 3.no. 133-137.p. Bibliogr. 5 tétel.

Integráció: a könyvtárközi együttműködés fejlettebb szakasza

Együttműködés -nemzetközi

A társadalom megváltozott információs igényei, az információforrások mennyiségi és minőségi válto-

zásai napjainkban felvetik a könyvtárak integrációjának kérdését – különösen az elektronikus információ-szolgáltatás területén válik elengedhetetlenül fontossá az elérhetőség biztosítása mindenki számára. Az integráció az új információtechnológiai lehetőségek segítségével és kihasználásával javítja a könyvári tevékenység minőségét. Az oroszországi könyvtáraknak tanulmányozniuk és elemezniük kell a külföldi könyvtártudományban és könyvtári gyakorlatban e téren elért eredményeket.

Az elektronikus információk integrációja kiterjedhet valamennyi elektronikus forrásra, de megoldható a források válogatása után is. Utóbbi esetben – ezt a módszert választotta Ausztrália és Kanada – azonban még hozzáértő szakemberek munkája esetén is fennáll annak a veszélye, hogy fontos információ-részletek vesznek el. Az integráció teljes folyamatában egymás mellé rendeltség esetén részt vesz a rendszer valamennyi láncszeme, akár a legkisebbek is; egymás alá rendelt formájában viszont a résztvevők különböző minőségű forrásokat hoznak a „közösbe”, így az irányítás és a koordinálás feladata is megoszlik közöttük.

Az integrációs folyamatok erősödése a helyi, a nemzeti és globális szinteken egyaránt az azonos típusú szervezetek együttműködését eredményezi. Mindez olyan fejlett országok könyvtáraiban figyelhető meg, ahol az információs technológiát magas szinten alkalmazzák: közös projekteket valósítanak meg, konzorciumokat, egyesüléseket, interaktív információs rendszereket és hálózatokat hoznak létre. Az együttműködés eleinte a könyvtári munkafolyamat egyes részeire korlátozódik, a bibliográfiai leírások egységesítésével és a közös katalogizálással kezdődik, majd a nemzeti információs hálózat teljes kiépítésével fejeződik be.

Az első integrált program megvalósítója az Ohio állambeli Online Computer Library Center volt, amely termékeihez 61 ország könyvtári hálózata számára biztosított elérhetőséget on-line vagy CD-ROM formában. Az OCLC tagjai húsz év alatt kö-

zös erőfeszítéssel hozták létre a világ legnagyobb interaktív közös katalógusát, az évek során csaknem egymilliárd dollár értékben biztosítva könyvtári szolgáltatásokat. A nagy katalogizálási hagyományokkal rendelkező Benelux-államokban 1969-ben dolgozták ki a PICA-programot a katalógusok gépesítésének koordinálására. A programban a nemzeti könyvtárakon kívül részt vesz a terület szinte valamennyi szak-, felsőoktatási és közművelődési könyvtára. Az USA könyvtárai államanként szerveződnek konzorciumokba: GALILEO (Georgia), OhioLINK (Ohio), Tex Share (Texas), Viva (Virginia), ACLIN (Colorado), hozzáférést biztosítva összesen 175 könyvtár állományához és további 25 adatbázishoz. Az Eureka-rendszer az USA tudományos könyvtárainak használóit szolgálja ki, az OhioLINK konzorciuma pedig 17 amerikai egyetemi könyvtárat egyesít hálózatba. Az integráció nemzetközi szinten is működik: az Ohio Egyetem kilenc másik egyetemmel együttműködve és az internet lehetőségeit kihasználva a kutatás számára hozzáférhetővé tette könyvtárai Kelet-Ázsiára (Kína, Korea, Japán) vonatkozó gyűjteményrészeinek információforrásait.

Az együttműködés megvalósítható különböző könyvtártípusok esetében is, sőt a létrejövő konglomerátumokhoz csatlakozhatnak bibliográfiai és információs központok, számítógépes vállalatok, kiadók, tudományos társulatok, egyetemek, levéltárak. Az összefogás eredménye lehet a bibliográfiai leírás könyvek címlapjának hátoldalán való közlése éppúgy, mint közös számítógép-beszerzés vagy elektronikus folyóiratokhoz való hozzáférés biztosítása.

A fentebb taglalt rendszerek funkciói és technikai jellemzői azt mutatják, hogy az információs társadalom kialakítása során az integráció nem nélkülözheti a távoli hozzáférés érdekében az internet mint információs szupersztráda lehetőségeinek kihasználását. A hatékonyság biztosítása érdekében ez a feladat Oroszországban is csak úgy oldható

meg, ha az információhoz való hozzáférés az elektronikus forrásokra támaszkodva mindenki számára elérhetővé válik.

(Hangodi Ágnes)

01/326

MELENTEVA, Uliá Petrovna – [KRATZ, Gottfried] KRATC, Gottfrid: Otkryšá Rossijsko-germanskij centr bibliotekovedeniá = Bibliotekovedenie. 2001. 4.no. 37-38.p.

Megnyílt az orosz-német könyvtártudományi központ

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtártudományi kutatás; Módszertani központ

2001. július 21-én a moszkvai Állami Kulturális és Művészeti Egyetemen megalakult az Orosz-Német Könyvtártudományi Központ. A megnyitó időpontjának kiválasztása nem véletlen: a Központ második világháború utáni nemzedékhez tartozó létrehozói kötelességüknek érezték, hogy e tragikus nap évfordulóját válasszák a jelenkori orosz-német kapcsolatok új kezdetének. A megnyitó ünnepség – amelyen részt vett az egyetem rektora és helyettese, az oroszországi német nagykövet és a DAAD (német felsőoktatási csereszolgálat) moszkvai vezetője, a meghívottak között pedig ott voltak a moszkvai és a Moszkva környéki tudományos és közművelődési könyvtárak, a szakfolyóiratok, a könyvkereskedelem és -kiadás képviselői – orosz és német hegedűművészek koncertjével kezdődött. Az ünnepségen előadást tartott a Központ két társigazgatója: Ju. P. Melentyeva, az egyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetője és G. Kratz, a Tanszék DAAD-ösztöndíjas docense.

A Központ létrehozását komoly munka előzte meg: 1998-ban az egyetem rektori hivatala azzal a kéréssel fordult a DAAD moszkvai képviselőjéhez, hogy docensi pályázattal hívják meg a Könyvtártudományi Tanszékre G. Kratz-ot, a münsteri egyetem tudományos munkatársát, a münsteri Egyetemi és

Mezőgazdasági Könyvtár vezető szakemberét. Kratz 1999 szeptemberében kezdte meg munkáját a tanszéken: speciális kurzusokat tartott „Németország könyvtárai”, „Német könyvek Oroszországban, orosz könyvek Németországban” címmel, évfolyam- és diplomamunkák konzulense volt, szakmai gyakorlatokat szervezett a könyvtári-informatikai kar hallgatói számára német könyvtárakba és Stuttgart, Münster könyvtárosképző intézményeibe. Erőfeszítéseinek köszönhetően 1999 és 2001 között a Tanszék oktatói aktívan részt vettek az ABDOS konferenciáin. Az utazások és szakmai gyakorlatok pénzügyi finanszírozását a DAAD, a bochumi Lotman Intézet, a stuttgarti könyvtáros főiskola, a szászországi Kulturális Minisztérium, a berlini DBI (Német Könyvtári Intézet), az ABDOS (Kelet-európai Könyvtárak és Dokumentációs Központok Munkaközössége) és a moszkvai Goethe Intézet vállalták magukra. Az együttműködés eredményeképpen az ABDOS 2003-ban Moszkvában rendezti következő konferenciáját.

Az eltelt két év alatt az egyetem Könyvtártudományi Tanszéke a német partnertől jelentős segítséget kapott technikai felszerelése javításához, emellett német nyelvű kézikönyvek és szépirodalmi művek érkeztek a DAAD-tól, a DFG-től (Német Kutatási Alap), a münsteri egyetemi és mezőgazdasági, valamint a hamburgi egyetemi könyvtártól. A helyi egyetem rektori hivatala is hozzájárult a fejlesztéséhez: a korábbi működési helyszínt felújítva további 50 m²-rel növelte a Tanszék területét és önálló tanársegédi státust biztosított a Központ számára.

A Könyvtártudományi Központ társigazgatói kidolgozták az intézmény programját: olyan tudományos és oktatási központként kívánnak működni, amelynek alapfeladatai közé tartozik a könyvtártudomány és társtudományai körében összehasonlító elemzések készítése és kutatások megvalósítása, közös orosz-német szemináriumok és konferenciák szervezése. A vezetők a célok közé sorolták az orosz egyetemi könyvtárosképzés és a német part-

nerintézmények tanterveinek összehangolását annak érdekében, hogy a legeredményesebb hallgatók kettős (orosz-német) diplomát kaphassanak. Mindehhez oktatók és hallgatók számára egyaránt elengedhetetlenül fontos a német nyelv és kultúra alapos ismerete, a nyelv és a kultúra iránti érdeklődés felkeltése tehát szintén a Központ feladatai közé tartozik.

2001. február 28. és március 2. között ülést tartott az Orosz-Német Kulturális Együttműködési Vegyesbizottság. Ezen az ülésen a Könyvtártudományi Központ jegyzőkönyvben rögzített kiáltványt fogalmazott meg, amelyben felhívta a figyelmet a könyves és könyvtártudományi területen működő kétoldalú kapcsolatok kiszélesítésének fontosságára és aláhúzta a hosszú távú DAAD-docentúra jelentőségét – hiszen az Oroszországban elnyerhető három hely egyikének helyszíne a moszkvai Állami Kulturális és Művészeti Egyetem Könyvtártudományi Tanszéke.

(Hangodi Ágnes)

01/327

PILLING, Stella: Cooperation and partnership in the national library context with special reference to the British Library = Alexandria. 13.vol. 2001. 1.no. 35-42.p.

A nemzeti könyvtárak együttműködési tevékenysége, különös tekintettel a British Library-re

Együttműködés -belföldi; Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár

Egy 1998-as vizsgálatot követően, amelynek eredményeit a könyvtár 1999-2002-es stratégiai tervében tették közre, a British Library (BL) együttműködési és partnerségi programot (Co-operation and Partnership Programme, CPP) indított a következő öt területen: 1. állományfejlesztés, 2. megőrzés, 3. hozzáférés, 4. bibliográfiai szolgáltatások, 5. rekordok létrehozása.

A CPP fő tevékenységi területei a következők:

- a BL állományfejlesztési elveinek közreadása, együttműködési projektek;
- a helyi kiadványok gyűjtése és jobb hozzáférhetősége;
- a kötelepéldány-szolgáltatás kiterjesztése a nem nyomtatott kiadványokra;
- a külföldi kiadványok egyeztetett gyűjtése;
- részvétel a források felderítésére irányuló országos kezdeményezésekben, beleértve a retrospektív katalóguskonverzió országos stratégiájának kialakítását;
- a nyomtatott és egyéb nemzeti szellemi és kulturális örökség megőrzésének és tartós hozzáférhetővé tételének közös megoldása;
- együttműködés másokkal az Egyesült Királyság kiadványainak bibliográfiai számbavételében;
- a nemzeti bibliográfia szerkesztésének megosztott elvégzése;
- csatolások létrehozása a különböző szakterületek és domének között;
- a BL által létrehozott pénzalap, a Co-operation and Partnership Fund ügyeinek intézése.

A program indulásakor Concord néven létrehoztak egy honlapot (<http://www.bl.uk/concord>) a kezdeményezésekről szóló információk terjesztése és cseréje érdekében. A honlapon a pályázatok benyújtásához is segítséget adnak.

Az első pályázatot a pénzalap 1999 novemberében írta ki 500 ezer font értékben együttműködési kezdeményezések támogatására, főként a következő területeken:

- könyvtári és információs források gyűjtése és hozzáférhetővé tétele;
- források megőrzése és védelme a tartós hozzáférhetőség érdekében;
- források felderítését célzó tevékenységek és eljárások kialakítása.

A beérkezett ötven pályázatból 19 kapott támogatást, a legkülönbözőbb területekről; sokféle intézmény, közülük három a felsőoktatás területéről, kö-

zös finanszírozásban a Research Support Libraries Programme-mal (RSLP).

A második pályázati kiírásra 2000 novemberében került sor, ennek fókuszában a közkönyvtárak (a hozzáférés kibővítése és az élethosszig tartó tanulás támogatása) és a felsőoktatás (az elért eredmények terjesztése más ágazatokban) állt.

A program célja az együttműködési tevékenység feltérképezése egy kutatás keretében, bármilyen szinten és nemzetközi összehasonlításban. A szakirodalom vizsgálata – amely a program része – azt mutatta, hogy együttműködési stratégiára van szükség. További megállapítások: a könyvtárközi kölcsönzés szerepe a hálózatok miatt csökkenőben van, a hangsúly a számítógépes rendszerek interoperabilitására, a közös szolgáltatások körének bővítésére tevődött át.

A kötelezpéldányok terén az egyes intézményekkel való együttműködés egyes kiadványok (kezdetben a szórakoztató folyóiratok és a helyi hírlapok) kötelezpéldányainak begyűjtése, megőrzése és a nemzeti bibliográfiai számbavétel területén valósul meg. Nagy erőfeszítéseket tesznek az elektronikus dokumentumok kötelezpéldány-szolgáltatásának megszervezésére is öt kötelezpéldányra jogosult könyvtár összefogásával. (Ez átmenetileg önkéntes alapon történik.)

A BL digitalizálási infrastruktúráját jelentősen fejlesztette az IBM-mel, továbbá a holland nemzeti könyvtárral kötött megállapodás. Két, kulturális örökséget digitalizáló projekthez tetemes támogatást nyújt a Szerencsejáték Alap. Japán közreműködéssel dolgoznak a Gutenberg-biblia különböző példányait összehasonlító projekten.

Kutatási együttműködés keretében a BL működteti az International Dunhuang Project titkárságát. Ennek keretében közép-ázsiai kéziratokat és nyomtatványokat tanulmányoznak és konzerválnak, elsőként a BL, később más könyvtárak állományából. Egy másik példa a Fathom-együttműködés, amely-

ben angol és amerikai intézmények vesznek részt a közgyűjtemények és a felsőoktatás területéről.

A felsőoktatással és a felsőoktatási könyvtárakkal való együttműködésnek stratégiai jelentősége van a BL számára. Jelenleg 17 közös programban vesz részt, amelyek az RSLP támogatását élvezik. A Distributed National Electronic Resource (DNER) főként a távoktatáshoz nyújt segítséget. A BL „zetoc” szolgáltatása 20 ezer folyóirat 15 millió cikkéhez és 16 ezer konferenciai anyaghoz nyújt hozzáférést a legkülönbözőbb szakterületeken; ezt a szolgáltatást a felsőoktatás számára a MIMAS (Manchester Information and Associated Services) közvetíti. Közös kísérleti projektek folynak a német nyelvű humán és társadalomtudományi dokumentumok gyűjtésével (a partner a Cambridge University), az orvostörténeti dokumentumokkal (Természettudományi Múzeum) és a keleti dokumentumokkal (Londoni Egyetem, Orientalisztikai és Afrikanisztikai Intézet) kapcsolatosan.

A közkönyvtárakból érkezik a BL-hez a belföldi kérések egytizede. A NEWSPLAN program keretében a BL a közkönyvtárakkal közösen gondoskodik a helyi hírlapok mikrofilmzéséről. Jelenleg folynak a tárgyalások a partnerek között arról, hogyan tudnák a helyi kiadványok számbavételét, begyűjtését és hozzáférhetővé tételét javítani. A BL-nek és a közkönyvtáraknak sok közös célja van, a BL igyekszik szolgáltatásait a közkönyvtárak rendelkezésére bocsátani.

Az európai nemzeti könyvtárak mindegyikében fontos szerepet kap az országon belüli és a nemzetközi együttműködés. A világ nemzeti könyvtárai számos fórumon kicserélik tapasztalataikat, ilyenek: a nemzetikönyvtár-igazgatók egyesülete (CDNL), az európai nemzeti könyvtárosok konferenciája (CENL), és hasonló szervezetek más földrészekeken. Az utóbbi időben a nemzeti könyvtárak érdeklődése a digitális információk megőrzése felé fordult, erről információk olvashatók a címen.

(Hegyközi Ilona)

01/328

PINFIELD, Stephen: The relationship between national and institutional electronic library developments in the UK: an overview (1) = New Rev.Acad.Libariansh. 6.vol. 2000. 3-20.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Az országos és intézményi elektronikus könyvtári fejlesztések összefüggései az Egyesült Királyságban: áttekintés, 1. rész

Együttműködés -belföldi; Együttműködés -regionális; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Koordináció -belföldi

Az Egyesült Királyságban a felsőoktatás területén a fejlesztési elképzeléseket és a pénzalapok felosztását országosan koordinálják. A könyvtári és tájékoztatási szektor egészének fejlesztését összefogó és támogató Joint Information Systems Committee (JISC) tevékenysége öt albizottságban zajlik.

A nemzeti infrastrukturális és kommunikációs szolgáltatások legfontosabbika a JANET, melynek legutóbbi verziója a SuperJANET nevet viseli. Az intézmények jelentős támogatást kapnak ennek keretében az internethez való hozzáférés finanszírozásában. Eddig még sikerült megtartani, hogy a használók számára az intézményeken belül ingyenes maradjon az internethasználat. A JISC-en belül három országos szolgáltató központot alakítottak ki (BIDS, MIMAS, EDINA) a 90-es években.

A tartalom létrehozása és szolgáltatása az utóbbi években sok támogatást kapott. A JISC keretében finanszírozták tárgykörizsilip-szolgáltatások előállítását és működtetését (SOSIG, OMNI, EEVL). Az eLib program eredményeit beépítették az RDN (Resource Discovery Network) szolgáltatásba, majd együttműködő, nagy tárgyi portálok kifejlesztésébe. A JISC szolgáltatásainak nagy előnye, hogy ingyenesek az intézmények számára. A JISC külső (esetenként kereskedelmi) szolgáltatásokhoz is hozzáférést enged. Ennek egyik legjobb példája a BIDS ISI szolgáltatása (amelyet később felváltott a Web of Science). A BIDS-ből „nőtt ki” az Ingenta teljes

szövegű folyóirat-szolgáltatás, az EDINA pedig kifejlesztette a Digimap szolgáltatást.

A JISC a könyvtári közösség nevében a licencek feltételeiről is tárgyal szolgáltatókkal. Erre külön szervezetet hozott létre NESLI (National Electronic Site Licence Initiative) néven.

A JISC legújabbban intézmények számára is előállít digitális tartalmat. A HERON (Higher Education Resources On Demand) szolgáltatás keretében országos szerzői jogi engedélyeztetési és nyilvántartási rendszert üzemeltet az oktatási anyagokra nézve. A HERON feladata maga a digitalizálás is, amelynek termékeit aztán intézmények szolgáltatják saját használóik számára. A térítési díj ellenére ez a szolgáltatás anyagilag kedvezőbb, mintha minden könyvtár maga intézné az engedélyek beszerzését stb.

A szolgáltatások interfész és hozzáférési módszerek tekintetében igen tarka képet mutatnak. Az intézményeknél rendelkezésre állnak JISC- és ahhoz nem kötődő, továbbá más formátumú szolgáltatások. Emellett vannak helyi és távoli, nyomtatott és elektronikus források. Országos szinten a Distributed National Electronic Resource (DNER) keretében igyekeznek megszerezni a szolgáltatásokat, koordinálni azok gyűjtési területét és hozzáférési stratégiáját. A DNER számára különböző – tárgyköri és területi elven szervezett – portálokat terveznek, de a legfontosabbak az intézményi belépési pontok lesznek. Az RDN tárgyköri zsilipjeiben a közös keresést az RDN-I – jelenleg kísérleti – szolgáltatás biztosítja.

A JISC keretében kutatási és fejlesztési tevékenységeket is finanszíroznak, ezek legfontosabbika az országos eLib program (1994-2000). Jelenleg a különböző fázisok eredményeit és tanulságait összegzik. A JISC számos országos tanácsadó és szakértői szolgáltatást is finanszírozott (HEDS – Higher Education Digitisation Service, TASI – Technical Advisory Service on Images, UKOLN – UK Office for Library and Information Networking), ezek közül néhány ingyenesen állt rendelkezésre. A JISC

részt vett országos és nemzetközi irányelvek és normatívák kidolgozásában is.

Az országos koordinált fejlesztések legnagyobb előnye, hogy az intézmények számos kedvezményes vagy ingyenes szolgáltatást (infrastruktúra, tartalom, szakértői segítség stb.) élvezhetnek. Ezeket a helyi igényekhez igazítják. Az intézmények szolgáltatásait szabványos licencként és hozzáférési megállapodások egyszerűsítik. Az országos elektronikus könyvtári gyűjtemény létrehozásában, a szabványosításban központi szerepet kell játszaniuk az intézményi követelményeknek. A JISC arra ösztönzi a szolgáltatások egy részét, hogy idővel váljanak önfenntartóvá. Az országos stratégia és az intézményi megvalósítás azzal jár, hogy a két partneri kör egyensúlyát állandóan figyelemmel kell kísérni.

A JISC 2001-2005-ös stratégiai céljai között szerepel a regionalizáció és a globalizáció. A JANET egyre inkább a nagyvárosok körül kialakult hálózatokra (Metropolitan Area Networks) épül. Ezek eltérő fejlesztése miatt veszélybe kerülhet az egyenletes színvonalú országos ellátás. A technikai egységesítés, kutatás-fejlesztés és szolgáltatás viszont túlmutat az országhatárokon.

(Hegyközi Ilona)

01/329

REINHARDT, Werner: I consorzi di biblioteche nella Repubblica federale tedesca: L'acquisizione di periodici elettronici e banche dati all'inizio del nuovo millennio = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 4.no. 459-469.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Könyvtári konzorciumok a Német Szövetségi Köztársaságban: az elektronikus folyóiratok és adatbázisok beszerzése az új évezred kezdetén

Egybehangolt állományalakítás; Elektronikus dokumentum

Az NSZK tudományos könyvtárainak rendszere a 16 tartomány kulturális, tudományos és információ-

ós autonómiájának felel meg: szinte minden tudományos nagykönyvtár egyúttal egyetemi könyvtár is, az egyetemeket pedig a tartomány tartja fenn. Az összesen 93 egyetemen a hallgatók száma 1 millió 320 ezer, a tudományos személyzet létszáma 155 ezer fölött van.

Az 1970-es évektől jöttek étre azok a könyvtári szövetségek (pl. Bibliotheksverbund Bayern, Hessisches Bibliotheks-Informationssystem stb.), amelyekhez az egyesítés után az „új tartományok” könyvtárai is csatlakoztak. 1980-85 között a természet-, műszaki- és orvostudományi folyóiratok árainak rendkívüli emelkedése, a könyvtári költségvetési keretek ezzel egyidejű stagnálása, és az új (elektronikus) és nem egyszer még drágább publikációs formák Németországban is új együttműködésre késztették a könyvtárakat. Ma a konzorciumok több szervezeti formában működnek az NSZK könyvtárügyében: egy esetben jogi személy képviseli (szerződéses alapon) a könyvtárakat, a többieknél vagy a tagkönyvtárak egyike, vagy egy központi szerepkörű intézmény lép fel a vásárló közösség nevében. A folyóiratválság és az elektronikus publikációs formátumok fejlődése együttesen vezette a könyvtárakat a konzorciumok megalakításához: az első ilyen jellegű szerződést 1997-ben nyolc észak-rajna-vesztfáliai egyetemi könyvtár és az Elsevier kiadó kötötte. Az adatbázisok beszerzése vagy „licenclése” terén viszont már a konzorcium fogalmának a könyvtári világban való meghonosodása előtt (1994-ben) kötöttek éppen e tartomány könyvtárai kedvező szerződéseket CD-ROM adatbázisok közös használatára, a centralizáltan folytatott tárgyalások eredményeképpen.

2000 januárjában a német felsőoktatásban működő konzorciumok képviselőinek összejövetelén megalakították a konzorciumok munkaközösségét (Arbeitsgemeinschaft Konsortien), amelyhez azóta holland, osztrák és svájci kollégák is csatlakoztak. A munkaközösség a folyamatban lévő tárgyalások és egyezségek ügyeiről való jobb információcseré-

biztosítása mellett a tapasztalatok összegyűjtése és a közös stratégiák kidolgozása terén kíván tevékenykedni. A konzorciumok számára a költségszámítás – mindmáig – a korábban meglévő példány-előfizetések illetve adatbázis-vásárlások szám szerű adatain alapul. Fontos, hogy olyan teljesen új modell készüljön, amely demográfiai elemeket is tartalmaz. Olyan szerződéseket kell elérni, ahol a – konzorciumonként különböző – magfolyóiratok teljesen hozzáférhetők valamennyi részt vevő könyvtár számára, míg a további címek „pay-per-view” alapon álljanak rendelkezésre.

(Mohor Jenő)

Lásd még 322, 333, 362, 367, 372, 389, 431, 438

Jogi szabályozás

01/330

JAGIELSKA, Janina: Propozycja zmian w ustawie o bibliotekach = Bibliotekarz. 2001. 6.no. 2-4.p.

Javaslatok a könyvtári törvényben végrehajtandó változtatásokra

Jogszabály -könyvtárügyi

A szakmai közvélemény a „fordulat éve” után elfogadott könyvtári törvényt a kezdetek kezdetétől bírálta. E bírálatok jogosságát egy idő után a kulturális és nemzeti örökség minisztériuma is elismerte, és felkérte az országos könyvtári tanácsot, tegyen javaslatot a korrekciókra. Az e célból életre hívott ad hoc bizottság – számos testületi és egyéni javaslatra támaszkodva – mostanra elkészítette erre vonatkozó előterjesztését. Benne az alábbi kiegészítések, változtatások szerepelnek:

A könyvtárak feladatrendszerének meghatározása kibővül az élethosszig tartó tanulásban és az információs társadalom kiépítésében való részvétellel.

Konkrét megfogalmazást nyer a könyvtári állomány mint nemzeti vagyon, illetve annak kezelése. Nyilvános könyvtárakat és fiókjaikat nem szabad másféle intézményekkel összevonni.

Újrafogalmazzák az ágazati minisztérium feladatait.

Tilossá válik az iskolai és pedagógiai könyvtárak másféle könyvtárakkal való összevonása.

A kutatási-fejlesztési programok pénzügyi fedezetét az ágazati minisztériumban kell előirányozni.

A könyvtárosoknak szakképesítéssel kell rendelkezniük.

A referált beszámoló hangsúlyozza: a korrekciós javaslatok csak részlegések, csupán olyan dolgokat tartalmaznak, amelyek sürgős rendezésre szorulnak.

(Futala Tibor)

01/331

MUIR, Adrienne – DAVIES, J. Eric: Legal deposit of digital material in the UK. Recent developments and the international context = Alexandria. 12.vol. 2000. 3.no. 151-165.p. Bibliogr.

A digitális dokumentumok kötelepéldány-szolgáltatása az Egyesült Királyságban. A legfrissebb fejlemények és a nemzetközi összefüggések

Elektronikus dokumentum; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelepéldány

Az Egyesült Királyság kötelepéldány-jogszabálya elavult, nem tartalmazza az audiovizuális dokumentumok és az elektronikus dokumentumok beszállítási kötelezettségét. Az utóbbi években több kísérlet történt a helyzet rendezésére. Előtanulmányok készültek a kiadványtípusok fogalmainak meghatározásáról, az on-line adatbázisok kötelepéldányáról és az elektronikus dokumentumok megőrzéséről (a technikai megoldásokat és a költségeket is beleértve).

1997-ben a British Library vitaanyagot készített, amelyet az illetékes minisztériumok adtak közre.

1998-ban összegezték a hozzászólásokat. A kiadók az anyagi veszteség, a költségek és a rendszer kibővítésének megvalósíthatósága miatt aggódtak. Egyetlen letéti hely fenntartása és egyetlen kötelepéldány beszolgáltatása mellett foglaltak állást. Az on-line kiadványok – amelyek jelentős problémákat okoznak, különösen a gyakran frissített, dinamikus adatbázisok – esetében azt javasolták, hogy évente egyszer készüljön róluk „pillanatfelvétel”. A hozzáférést minél jobban korlátozni kívánták, a hálózati hozzáférést egyenesen ellenezték. Az állományvédelmi célú másolást megengedhetőnek tartják, de a további másolást nem, más formátumban sem. Sok kiadó véleménye az, hogy az értékes és „kereskedelmi szempontból érzékeny” anyagokat időeltolódással kellene letétbe helyezni. Kompromisszumos megoldás talán az lehetne, ha a letétbe helyezéskor megtiltanák a használatba adást.

A kötelepéldányra jogosult könyvtárak a jelenleg érvényes rendszert szeretnék megtartani. Eszerint egy példányt kap a British Library, a többiek (a skót és walesi nemzeti könyvtár, a Bodleiana, a cambridge-i egyetemi könyvtár és a dublini Trinity College) pedig igény szerint részesülnek. E könyvtárak pártolják a letétbe helyezett anyag használatba adását, de tekintettel vannak a kiadók szempontjaira.

A vitaanyagot munkacsoport megalakítása követte a különböző érdekelt felek részvételével. A munkacsoport véleménye szerint a kötelepéldány-jogszabály kibővítése az egyetlen módja annak, hogy a nem nyomtatott dokumentumokból átfogó országos archívum jöhessen létre. Ennek elkészültéig kidolgozták az átmeneti, önkéntes beszolgáltatási rendszer elveit. A tervek szerint megosztott archívum létesül, amelyben legalább a jelenlegi kötelepéldányra jogosult könyvtárak részt vesznek.

Az elkészítendő jogszabály sarkalatos pontjait is meghatározták. A letéti helyek archiválási és használatba adási céllal őrzik majd a dokumentumokat. Több hordozó esetén a letéti hely maga választ-

ja ki a legalkalmasabbat. Az archívumon kívülre történő szolgáltatás csak a szerzői jog tulajdonosának beleegyezésével vagy a jogvédelem lejártá után történhet. A munkacsoport azt ajánlja, hogy az on-line kiadványok akkor kerüljenek be a beszolgáltatandóak körébe, ha ez az elsődleges publikálási forma.

Az átmeneti, önkéntes beszolgáltatási rendszer 2000. január 4-én életbe lépett. Kódexe az off-line kiadványokra (és azok szoftverére és dokumentációjára) koncentrálnak, de szerepelnek benne ajánlások a statikus on-line kiadványokra és a hibrid (fizikai formátumú és on-line) kiadványokra nézve is. A dinamikus adatbázisokra nem térnek ki, sem azokra a dokumentumokra, amelyek már önkéntes beszolgáltatás tárgyai (filmek, hangzóanyagok és digitális térképészeti termékek). A követelmények tekintetében elfogadták a munkacsoport szempontjait. A hozzáférés tekintetében a Kongresszusi Könyvtár modelljét követik. A letétbe helyezéskor a kiadó nyilatkozik, hogy milyen szintű hozzáférést engedélyez a következők közül: 1. egy felhasználó az őrző könyvtárban, intraneten, 2. hálózaton a letéti könyvtárakban, egy-egy felhasználó számára az egyes helyeken, 3. egy felhasználó az őrző könyvtárban különálló terminálon. A kiadók számára a legutóbbi jelentené a legkisebb kockázatot.

A British Library Digital Library Programme-ja keretében dolgozik digitális szolgáltatásai fejlesztésén. Nemrégben tendert írt ki a technológia biztosítására. Norvégiában elvileg a jogszabály minden elektronikus dokumentumra kiterjed, de gyakorlatilag csak bizonyos típusú kiadványokat gyűjtenek vagy csak korlátozott mértékben. Sok országban az Egyesült Királyságnál ismertetett hibrid (kötelező és önkéntes) gyakorlat érvényesül. Hollandiában viszont jogszabály hiányában is egy jól működő beszolgáltatási rendszer van. A kérdéskörrel nemzetközi szervezetek (CDNL, UNESCO, IFLA) is foglalkoznak, irányelvek és esettanulmányok készülnek. Az elektronikus dokumentumok kötelepéldány-

szolgáltatásának költségeiről, a használati adatokról és megoldásokról, továbbá az állományvédelmi megfontolásokról majd a már működő rendszerek tapasztalataiból lesz érdemes tájékozódni.

A legjelentősebb szerepe a nemzeti könyvtáraknak és más kötelezpéldányra jogosult könyvtáraknak van. A nemzetközi projektek egymáshoz is kapcsolódnak. A legtöbbet a következők ígérnek: az OAIS szabványosítási modell kidolgozása (amely egy kijelölt körnek biztosítja a hozzáférést és a használatot), a CEDARS projekt (metaadatok specifikációja), és a NEDLIB (Networked European Deposit Library; közös digitális letéti hely infrastruktúrája).

(Hegyközi Ilona)

01/332

Zákon o slobode informácií a knižnice = Bull.SAK. 2.roč. 2001. 1.no. 40-43.p.

Az információkhoz való szabad hozzáféréstről szóló törvény és a könyvtárak

Jogszabály -más területről; Közérdekű tájékoztatás

A szlovák 211/2000. Z.z. sz. törvény meghatározza azon intézmények és szervezetek körét, amelyek szolgáltatásaik révén biztosítják azt az alkotmányos és szabadságjogot, amelynek jegyében az állampolgárok hozzáférhetnek, mégpedig kötelező módon, az ún. közéleti információkhoz. Ezek az alábbiak:

- állami szervek és intézmények, nevezetesen: köztársasági elnöki iroda, országgyűlés, kormány, minisztériumok, központi közigazgatási szervek, megyei és járási hivatalok, szakigazgatási szervezetek,
- községi és városi önkormányzatok és szerveik,
- az állami és önkormányzati szervek által fenntartott költségvetési, vagy támogatásban részesülő intézmények.

A szóban forgó törvény szerint a közéleti információ nem más, mint a fenti szervek, szervezetek és intézmények működése és gazdálkodása nyomán

összegegyült változatos formájú tényanyag. Így ide tartoznak a különféle koncepciók, előterjesztések, határozatok, beszámolók, igazgatási dokumentumok stb.

A közkönyvtárak (nyilvános könyvtárak) e törvény révén egyfelől mint költségvetési intézmények, másfelől pedig szolgáltatásaikból kifolyólag érdekeltek. E szolgáltatások lehetnek sajátak és közvetítettek.

A könyvtárak e funkció ellátásáért alkalmasak, mivel

- minden településen van könyvtár, amely egyszersmind egy országos szolgáltató rendszer tagja,
- hozzáértő munkatársakkal rendelkeznek, ha egyelőre nem is mindenhol,
- folyik tevékenységük számítógépesítése és elektronizálása,
- más szervekkel (pl. önkormányzatokkal) és intézményekkel is érdemi kapcsolatokat építettek ki.

A könyvtárak számára ez a feladat azért is releváns, mivel a passzív rendelkezésre bocsátáson kívül olyan kötelezettségeik is vannak, hogy az állampolgárokat felkészítsék az efféle információ igénylésére és hasznosítására.

(Futala Tibor)

01/333

HAAVISTO, T.: Učastie bibliotek Central'noj i Vostočnoj Evropy v podgotovke zakonov o avtorskom prave = Naučn.Teh.Bibl. 2001. 4.no. 58-64.p.

Kelet- és Közép-Európa könyvtárai mint a szerzői jogi törvények előkészítésében részt vevő intézmények

Együttműködés -nemzetközi; Jogszabály -más területről; Szerzői jog

2000 augusztusában a 66. IFLA-konferencián Jeruzsálemben hangzott el T. Haavisto-nak, a Finn Könyvtáros Egyesület elnökének beszámolója a CECUP-projektről (Central and Eastern European Users Platform). A projekt elérte, hogy a közép-és

kelet-európai országok könyvtárosai figyelmet fordítsanak a szerzői jogokkal kapcsolatos törvényhozás helyzetére és részt vegyenek a törvénymódosítás folyamatában. A nyugat-európai könyvtárak már az 1990-es években szembesültek a szerzői jogot, illetve az információ szabad elérését érintő problémákkal. A kezdeményező szerepet az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) vállalta fel: az Európai Unió finanszírozásában ECUP és ECUP+ elnevezéssel szemináriumokat szervezett, valamint létrehozott egy szerzői jogokkal és az elektronikus dokumentumok szabad elérésével kapcsolatos kérdéseket tárgyaló weboldalt (www.eblida.org). Emanuella Giavarra, a Hollandiában és Olaszországban jól ismert ügyvéd előadásorozatot tartott a témában könyvtárosok és felhasználók számára. Az EBLIDA részt vett az egyes nemzeti törvényhozások harmonizációját célzó európai uniós irányelvek kidolgozásában. Szerzői joggal foglalkozó nemzeti társulások jöttek létre, ajánlások és módszertani anyagok készültek, elindult a könyvtárosok továbbképzése a témában.

Közép- és Kelet-Európa országai is felismerték a szerzői joggal kapcsolatos problémákat, különösen azok után, hogy könyvtáraik részt vettek a témában rendezett nemzetközi szemináriumokon és konferenciákon. A felismerésben fontos szerepet játszott az is, hogy a térség országai (Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Litvánia, Lettország, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia) szeretnének belépni az Európai Unióba és szakembereik készek arra, hogy piaci körülmények között folytassák tevékenységüket. A CECUP-projekt 1996 nyarán indult és 1999-ben fejeződött be, munkabizottságába (13 fő) a projekt vezetője mellett 10 ország, valamint az EBLIDA és az EU képviselői kerültek. A projekt feladatait a következőkben határozták meg: megismertetni a Közép- és Kelet-Európa országokban dolgozó könyvtárosokat a szerzői joggal és az elektronikus doku-

mentumokkal kapcsolatos helyzettel; megvitatni a könyvtárosokkal és az elektronikus források tulajdonosaival az elektronikus források használóinak jogait; tájékoztatni a copyright problémáival foglalkozó Európai Központ megalakulásáról és a téma európai törvényhozási gyakorlatáról; megerősíteni a könyvtárosok álláspontját a szerzői joggal kapcsolatos kérdésekben a kormányzás és a törvényhozás képviselőivel folytatott tárgyalások során. A projekt megvalósítása során szemináriumok sorozata zajlott valamennyi országban, a szemináriumokon megvitatták a könyvtári gyakorlat és a törvényhozás nemzeti sajátosságait, és találkozók szerveződtek a szerzői jogok tulajdonosaival is.

A hatvanas és a kilencvenes évek között gyökeres változások történtek a közép- és kelet-európai szerzői jogi törvénykezésben, a térség mai nemzeti törvényei megfelelnek a nyugat-európai mintáknak: a szerzői jog tulajdonosainak pozícióit erősítik. Példaként lehet említeni a Magyarországon 1999-ben elfogadott jogszabályt: míg korábban valamennyi könyvtári dokumentum (így az audiovizuális dokumentumok is) korlátozás nélkül használható volt, addig az új törvény már elismeri és alkalmazza az EU számítógépes programokra és adatbázisokra vonatkozó szabályozását. Az új törvények egyik specialitása – amiatt, hogy a közép- és kelet-európai országok könyvtáraiban nem voltak önkiszolgáló másológépek, így a könyvtárosok vállalták fel a másolás feladatát –, hogy rögzítik a könyvtáros jogát az olvasói kérés alapján személyes használatra szánt másolatok készítésére. Nem mindenhol megoldott, illetve néhány esetben túl szűk körűre sikerült a hátrányos helyzetű olvasók jogainak rögzítése. Az EU-ba való belépés egyik legfontosabb feltétele a szerzői jogról szóló törvény harmonizációja volna, ugyanakkor a már elkészült nemzeti törvények nem mindig veszik figyelembe az 1996-ban elfogadott, az adatbázisok használatáról szóló európai uniós irányelveket.

A projekt sikeres megvalósítását alátámasztotta a nemzeti könyvtáros egyesületek aktív közreműködése és a projekt munkabizottságával való folyamatos együttműködés. Politikai szempontból a legjelentősebb eredmény a könyvtárak szerepének és jelentőségének egyértelmű növekedése, hiszen a részt vevő könyvtárak a törvények megfogalmazásának és módosításának időszakában a törvényhozás egyenrangú partnereivé váltak. 2000 szeptemberében a CECUP-projekt – hatókörét Oroszország és más kelet-európai országok irányába is kiterjesztve – a könyvtárosok felkészítésének és továbbképzésének területén folytatódott.

(Hangodi Ágnes)

01/334

RAO, Siriginidi Subba: IPR in the ensuing global digital economy = Libr.Hi Tech. 19.vol. 2001. 2.no. 179-184. Bibliogr.

A szerzői jogi törvények áttekintése, különös tekintettel az elektronikus dokumentumokra és az indiai helyzetre

Elektronikus dokumentum; Szerzői jog

A cikk a hagyományos szellemi tulajdonjogi törvények kialakulását követi nyomon és az ezekkel kapcsolatos fogalmakat ismerteti a nyomtatott könyvtől a digitális művekig. Bemutatja, hogy a digitális másolás milyen problémákat okoz a hagyományos szellemi tulajdonjogi törvények rendszerében. Fel sorolja a nemzetközi szerzői jogi egyezményeket, az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményt, a Berni Egyezményt, az előadókra és hangfelvétel-készítők-re érvényes egyezményt és az adatbázisok védelmével kapcsolatos megállapodást. Betekintést nyújt az indiai szoftveriparba, elemzi az indiai szerzői jogi törvény hatókörét, kitérve a jogtulajdonosok jogaira, a szerzői jogbitorlásra, a büntetésekre, és összehasonlítja mindezt az USA törvényével. A szerző úgy véli, hogy minden ország hozzáértő részvétele a globalizált szellemi tulajdonjogi törvényrendsze-

rek kifejlesztésében erősítené a globális digitális gazdaságot.

(Autoref.)

01/335

MELAMUT, Steven J. – THIBODEAU, Patricia L. – ALBRIGHT, Eric D.: Fair use or not fair use: that is the electronic reserves question = J.Interlibr.Loan Doc. Del. Inf. Supply. 11.vol. 2000. 1.no. 3-59.p.

Érvényesek-e a méltányos használat elvével járó kedvezmények az elektronikus archívumok esetében vagy sem – ez itt a kérdés

Elektronikus dokumentum; Szerzői jog

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerzhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az amerikai szerzői jogi törvény „méltányos használat” címen bizonyos jogokat és mentesítéseket biztosít az oktatási intézmények könyvtárai és oktatói számára. Ezen jogok egyike a tananyag kötelező vagy ajánlott irodalmának szolgáltatása (reserve reading services). Jóllehet a könyvtárak a szerzői jogi törvény és a méltányos használat keretein belül bevezethették ezeket a szolgáltatásokat, az elektronikus dokumentumok szolgáltatása több problémát is eredményezett mind a kiadók, mind a könyvtárosok szempontjából. Amikor egy könyvtár a tananyaghoz szükséges irodalom szolgáltatását elektronikus úton oldja meg, el kell döntenie, hogy teljes vagy korlátozott mértékben kívánja érvényesíteni a méltányos használatot. A könyvtár döntése fogja meghatározni a törvény betartásának mértékét az intézmény számára, és közvetlen hatást fog gyakorolni a rendszer bevezetéséhez szükséges szabályzatokra, eljárásokra és munkafolyamatokra.

(Autoref. alapján)

KLEJN, Krystyna: Wynagrodzenia dla właścicieli praw autorskich za udostępnianie ich dzieł w bibliotekach = Biul.Inf.BN. 2001. 1.no. 59-63.p.

A szerzői jogok tulajdonosainak kártérítése műveik könyvtári használatáért

Kölcsönzés; Szerzői jog; Térítéssel szolgáltatás

2001. február 21-22-én a dániai Sophienberg Slot konferencia-központban kilenc kelet-közép-európai ország (köztük Magyarország) képviselői számára ismertették a Public Lending Right (PLR) eddigi térhódítását Nyugat-Európában.

A könyvtári állomány használatáért már a múlt század végén születtek térítési elképzelések, de az első határozott kezdeményezés csak 1918-an született, amikor Thit Jensen író a dán könyvtárosegyesület közgyűlésén fellépett a könyvkölcsönzések utáni szerzői kártérítés igényével (5 öre/kölcsönzés). A könyvtárosok felzúdulása nagy volt, mondván: inkább örülnének a szerzők, hogy a könyvtárak propagálják a műveiket. 1946-ban mégiscsak megszületett a dániai kárpótlási törvény a szerzői jogok tulajdonosai számára a közkönyvtári kölcsönzések vonatkozásában. Aztán jött a többi ország ilyen szabályozása. Nevezetesen: Svédorszáé (1954), Finnorszáé (1963), Norvégiáé (1963), Hollandiáé (1971), Németorszáé (1972), Új-Zélandé (1973), Ausztráliáé (1974), Ausztriáé (1977), Nagy-Britanniáé (1979), Izraelé (1986), Kanadáé (1986), Izlandé (1988). További országok (Franciaország, Görögország, Írország, a balti államok stb.) tervezik e kártérítés közeli-távolabbi időben történő realizálását. Az EU 1992-ben – részint az eddigi rendkívül változatos gyakorlat egységesítése, részint pedig további országok megnyerése végett – direktívát adott ki a PLR-ről, amelyben az egységesítés kívánalma több variáns megvalósítását is lehetővé teszi.

A PLR költségeit általában az államok és az önkormányzatok állják, de egyes helyeken (pl. a francia-

országi tervezetben) maguk a kölcsönzők fizetik majd ezeket. A térítés kiszámítása történhet a PLR-ben részt vevő könyvtárak (általában közkönyvtárak) által kölcsönzött művek (Nagy-Britannia, Hollandia, Németország), egy adott szerzőnek könyvtári állományba kerül műveinek számából (Kanada, Dánia, Ausztrália, észt tervezet) és egy adott szerző műveinek egy éve alatti könyvtári beszerzései számából (francia tervezet).

Azt, hogy kik tekintendők jogosultnak a kártérítésre (tehát a szerzőkön kívül a társszerzők, fordítók, illusztrátorok, szerkesztők, kiadók, zeneszerzők, interpretálók, filmproducerek stb. is), az EU-direktíva nem határozza meg. Problematikus az is, hogy csak hazai, csak élő szerzők jogosultak-e a kártérítésre vagy a külföldiek és a nem élő szerzők örökösei ugyancsak.

A térítés nagyságrendje általában nem túlságosan magas. Dániában nem éri el a közkönyvtári gyarapításra fordított összeg 50, az észt tervezetben pedig az előző évi könyvbeszerzés összegének 20%-át.

A PLR végrehajtását különféle apparátusok végzik. Angliában egy 16 fős PLR-központ működik, Dániában 12 fő foglalkozik vele a Könyvtárügyi Hivatal keretében. Van, ahol a nemzeti könyvtár feladatának tartják a kártérítési adminisztráció intézését, sőt olyan is, ahol az igazságügyi minisztérium felügyeletében működtetik a rendszert (Hollandia). Úgy tűnik, hogy a brit megoldás a leginkább kimunkált, minthogy sikeresen oldotta meg a kártérítés valamennyi problémáját, az említettekén kívül a kártérítésben részesülő könyvek műfaji kérdését is (nem tartoznak alá az információs, periodikus, elektronikus kiadványok). A brit központ a PLR realizálásának megszilárdítása érdekében nemzetközi kooperációt is kezdeményezett – egyre bővülő érdeklődői-résztvevői körnek örvendezve.

Amennyiben Lengyelországban is döntés születik (az EU-ba történő belépéssel kapcsolatban, illetve annak keretében) a PLR érvényesítéséről, ahhoz

mindenesetre biztosítani kell a pénzügyi forrásokat, a kölcsönzés számítógépesítését, hogy rendelkezésre álljanak a kiszámítási nagyságrendek, végül arra is szükség lesz, hogy a hatóságok és a könyvtárak jóakarattal rendezzék ezt a kérdést.

(Futala Tibor)

Lásd még 337, 342

Könyvtárosi hivatás

01/337

GIAQUINTO, Valeria: Biblioteca e diritto alla privacy: il modello statunitense = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 4.no. 489-502.p. Bibliogr. 38 tétel.

Res. angol nyelven

A könyvtár és a magánszféra jogi védelme: az amerikai modell

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Könyvtárosetika; Olvasók nyilvántartása

Az USA-ban a magánszféra jogi védelme (privacy) kiterjed a könyvtári adatkezelésre is, amit a jogszabályok és az ALA egyaránt biztosítanak. A magánszféra jogát az amerikai könyvtárosok etikai kódexe 1938-ban ismerte el első ízben, a hetvenes években pedig az ALA több speciális dokumentumot fogadott el e témában, melyek elismerik a könyvtári feljegyzések magánjellegét, és megtiltják erre fel nem jogosított személyek számára a hozzáférést.

Az ALA irányelvei és az egyes államoknak a magánszféra védelmét szolgáló jogszabályai mellett az amerikai könyvtárak további eszközöket is használnak az olvasók magánszférájának maximális tisztelése érdekében. Például: a legszükségesebbek körére szűkítik az olvasók nyilvántartásához kért adatokat; a kölcsönzési tranzakciókat vonalkódokkal (vagy az olvasójegy számával) bonyolítják; a köl-

csönzési feljegyzéseket automatikusan törlik, amint a dokumentum visszakérült a könyvtárba.

Az olvasók magánszféréja jogi védelméhez vezető folyamatban a könyvtáraknak kulcsszerepük volt. A jogi szabályozás 1978-ban Floridában kezdődött, majd a 80-as, 90-es években minden államra kiterjedt. A jog erejével védik mindazokat a papír, vagy elektronikus dokumentumokat, amelyek személyes adatot (név, cím, telefonszám stb.) tartalmaznak, és védelem alá esnek az olvasónak a könyvtár és szolgáltatásai használatára vonatkozó adatai is. Kivételes esetben, bírósági határozat alapján férhet hozzá harmadik személy (pl. szövetségi ügynök) az olvasónak a könyvtár által kezelt adataihoz.

A problémára a hetvenes évek néhány esete hívta fel a figyelmet, amelyek során a könyvtárakban megsértették a magánszférát. A könyvtárosok küzdelme a szövetségi ügynökök ellen a magánszféra jogaiért végül is az USA alkotmánya első kiegészítésében megalapozott információszabadság védelmét jelentette. (Érdekesebb esetek: az az 1970-es nyomozás, melynek során a robbanóanyagok után érdeklődő olvasókat kerestek a könyvtárakban, a 80-as években az az FBI akció, amikor lehetséges orosz kémeket kerestek a könyvtárosok és az olvasók körében, és nehezítették az oroszok számára friss amerikai tudományos és műszaki eredményekhez való hozzáférést, vagy Reagan elnök 1981-es merénylőjének felfedezése egy megyei közönyvtár olvasói között.) Az amerikai könyvtárosok széles köre ért egyet azzal, hogy az olvasó magánszférájának joga előbbre való adott esetben még a közösség érdekénél is, és megillet minden olvasót (a depressziós tinédzsert, akinek szüleit nem értesíthették arról, hogy az öngyilkosságról szóló könyvet kölcsönzött, amelyet meg is találtak holtteste mellett, miután öngyilkosságot követett el, és a sorozatgyilkost is, akinek könyvtárhasználatáról a könyvtár igazgatója csak hosszas huzavona után, bírósági határozat és idézés hatására adott felvilágosítást a tárgyaláson, majd cikket írt arról, hogy a

vádoltak padján sem a sorozatgyilkost, hanem a könyvtár egyik olvasóját látta.)

A nemes elvek nem mindig alkalmazhatók könynyen, a rendőrség kérdése a robbanóanyagok iránt érdeklődő olvasók köréről, és a férjnek a felesége olvasási szokásairól való érdeklődése között van egy homályos zónája az eseteknek, amikor a könyvtáros kötelezettsége a magánszféra védelmére nem mindig evidens.

(*Mohor Jenő*)

01/338

CZYŻEWSKA, Elżbieta: Rozumienie etyki zawodowej w środowisku bibliotekarskim = Bibliotekarz. 2001. 5.no. 2-8.p.

A szakmai etika értelmezése könyvtáros környezetben

Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás

Kétszáz lengyelországi könyvtárost felkértek arra, hogy adjon választ 16 olyan kérdésre, amely a szakmai etika értelmezésével van kapcsolatban. A mintasokaság kor, képzettség, könyvtári alkalmazás és rang szerint nagyjából-egészéből reprezentatívnak tekinthető.

A beérkezett válaszok (az eredeti cikk közli százalékos megoszlásukat a teljesen pozitív és a végképp negatív válaszok közötti skálán) rendkívüli módon szóródtak. Ez azt jelenti, hogy a pályán foglalkoztattak az etikai kérdések értelmezését illetően más és más koncepciókból indulnak ki. Ezek között akadnak a jövőbe mutató koncepciók mellett szép számban elavultak és „pillanatnyiak” is.

A beérkezett válaszokból nem állapítható meg különösebb összefüggés a képzettség és a szakmai etika értelmezése között. Csak laza kapcsolat van a rang (beosztás) és meghatározott etikai követelmények között (pl. az olvasók kiszolgálásában). Korántsem mindenki vallja, hogy szükség van a könyvtári munka minőségének javítására. A hivatássá minősítés is csak itt-ott tűnik fel a válaszokból. Az ala-

acsony bérek nem alkalmasak fokozott erőfeszítésre és minőségi követelmények érvényesítésére.

A válaszolók többsége a szakmai ismereteket ugyan fontosnak tartja, de megjegyzi: a képzésben szereshető tudás elégtelen. Például lélektani és kommunikációs ismeretekre szükség volna, alkalmazásukhoz azonban nincs biztonságos alap.

A felmérésből levonható következtetés: a szakmai tudat sokfélesége és – finoman szólva – meglehetősen alacsony színvonala is közrejátszik abban, hogy a könyvtárosok társadalmi presztízse felettlébb aggasztó. Éppen ezért meg kellene kísérelni egy olyan etikai kódex kimunkálását, amely már elkészítése közben is bizonyos mértékig integrálható az etikai tudatban meglévő összevisszaságot, majd pedig kész formájában jótékonyan befolyásolná a pályára készülők tudatát.

(*Futala Tibor*)

01/339

PINFIELD, Stephen: The changing role of subject librarians in academic libraries = J.Libriariansh.Inf.Sci. 33.vol. 2001. 1.no. 33-38.p. Bibliogr.

A szakreferensek megváltozott szerepe a felsőoktatási könyvtárakban

Esettanulmány [forma]; Felsőoktatási könyvtár; Honlap; Szakreferens-szolgálat

A „tárgyi specialisták” működése, azaz a szakreferensi rendszer a brit egyetemi könyvtárakban (és másutt is) széles körben elterjedt. Hagyományosan a szakreferens kapcsolatot tart a használókkal (gyakran tanszéken is dolgozik); részt vesz a tájékoztató, állománygyarapító, feldolgozó (főként a szakozó, indexelő) munkákban; kezel egyes állományrészeket; részt vesz a használóképzésben és a könyvtári tájékoztatók elkészítésében.

A változó könyvtárban a szakreferens szerepe is megváltozik. Nagyobb hangsúlyt kap a használókkal való kapcsolattartás, és kiegészül a könyvtári gyűjtemények „képviseletével”, hiszen az adott

könyvtár egyedi erősségeit a szakreferens ismerheti legjobban. Az elektronikus eszközök igénybevételel változik a tájékoztató tevékenység, ami e-mail, levelezőlistás formákban is történhet, készül „gyakori kérdések” (FAQ) szolgáltatás is. Új feladat az elektronikus források értékelése és kiválasztása. A szakreferensek egyre több team- és projekt munkában vesznek részt, és fontos szerepet kapnak az információs környezet megszervezésében (honlapkészítés, a források tárgyi megközelíthetősége).

A szakreferensnek mindezekhez a szakterület ismerete mellett kommunikációs, információtechnológiai, oktatói és előadói, gazdálkodási, elemző és értékelő készségekre, csoportmunkára és projektvezetésre való alkalmasságra, rugalmasságra és gyors tanulási képességre van szüksége.

(Mohor Jenő)

01/340

BURGHARDT, Barbara – GRUNWALD, Silvia: Von der Bibliothekarin zur Informationsspezialistin – Erfahrungen aus zwei Jahren Selbständigkeit = NFD Inf. 52.Jg. 2001. 4.no. 217-220.p.

Res. angol nyelven

Könyvtárosból információs szakember – két év önállóság tapasztalatai

Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosi hivatás; Munkaszervezés

A hannoveri főiskola könyvtáros szakán végzett két fiatal (a cikk két szerzője) önálló vállalkozóként 1998-ban céget szervezett Liberaction névvel. 2000-ben egyikük Münchenbe költözött, hogy kiterjessze a vállalkozás hatókörét.

A vállalkozás potenciális megrendelőihez tartoznak nagy tudományos intézetek, nagyvállalkozók és kisebb, közepes méretű intézmények, sőt magánsze-

mélyektől is kaptak már megrendelést könyvtárak aktualizálására vagy hagyatéék átvételére.

Szolgáltatásaik a következők: könyvtárszervezés (cédulakatalógus konverziója, ezzel együtt állományrevízió, utána folyamatos részvétel a könyvtár üzemeltetésében) irodaszervezés (segítségnyújtás a munkahelyek koncepciójának kidolgozásához, a meglévő rendszer jobb kihasználásához vagy megjavításához, gyakorlati tanácsadás, pl. az iratrendezéshez), webdesign (internetoldalak megtervezése), irodalomkeresés (könyvtári katalógusokból, interneten, igény esetén üzleti adatbázisokból – kívánságra a releváns irodalom beszerzése).

(Katsányi Sándor)

Oktatás és továbbképzés

01/341

NEJEZCHLEBOVÁ, Jana: Zmeny v mimoskolním vzdělávání knihovníků = Čtenář. 53.roč. 2001. 5.no. 144-147.p.

Változások a könyvtárosok iskolán kívüli képzésében

Továbbképzés

1990 óta a könyvtárak olyan információs és kommunikációs technológiával rendelkeznek, amely a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások jelentős bővítését teszi lehetővé. Erre a könyvtárosnak is fel kell készülnie. A változást nemcsak a számítástechnikai eszközök használata jelenti, hanem ezzel összefüggésben a könyvtári munkafolyamatok, a munkaszervezés, illetve a vezetés megváltozása is. Mindez megköveteli a könyvtárosképzés- és továbbképzés átalakítását.

A könyvtárosok szakmai képzésének három dimenziója:

1. Korszerű szakmai (könyvtár- és tájékoztatástudományi) ismeretek és speciális szakismeretek szükségesek. Új oktatási anyagokat kell készíteni, és a tanároknak is fel kell készülniük az új ismeretanyag oktatására.

2. Az információs és kommunikációs technológia kezelése új, nélkülözhetetlen ismeretanyag a könyvtárosok képzésében. A tantárgy (modul) tartalma az információkeresési, adatbázis-kezelési, szövegszerkesztési stb. ismeretektől egészen a European Computer Driving Licence (ECDL) megszerzéséig terjedhet.

3. A szakismereteken és számítástechnikai ismereteken túlmenően szakmai kompetencia az a plusz, amely a könyvtárost igazán felkészült szakemberré teszi: a munkához való hozzáállás, az állandó megújulásra való képesség, az általános műveltség, a kommunikációs képességek.

A könyvtárak már hosszú ideje jelen vannak a könyvtárosképzésben. Főként a (megyei könyvtáraknak megfelelő) általános tudományos könyvtárak szerveznek tanfolyamokat, szakmai szemináriumokat, előadásokat, tapasztalatcserét. Ennek alapján kidolgozták a köz- és szakkönyvtárosok különböző csoportjainak továbbképzési tervét:

A – Könyvtárosi tanfolyamok szakképesítés nélküli könyvtári munkatársak részére:

1. Alapfokú kurzusok: érettségi után 20-40 órás, nem akkreditált tanfolyamok (nem előírás a tanfolyam végi teszt vagy vizsga)

2. Akkreditált képesítő tanfolyamok:

1. fok – 160 óra, érettségizettek számára, a tanfolyam végén írásbeli teszt, gyakorlati feladat, illetve szóbeli vizsga. Ilyeneket néhány tudományos könyvtár szervezhet, pl. a nemzeti könyvtár, vagy az ostravai megyei és a brnói városi könyvtár;

2. fok – 160 óra, felsőfokú végzettségűek számára, a tanfolyam végén szakdolgozattal. Ilyet csak a nemzeti könyvtár indíthat.

B – Speciális kurzusok

Ezek is lehetnek akkreditáltak vagy nem akkreditáltak. Egyes konkrét területek ismereteit oktatják, pl. gyermekkönyvtár, felnőtt olvasók szolgálata, tájékoztatási szolgáltatások, tájékoztató kiadványok szerkesztése stb.

C – Megújító kurzusok

Rövid, általános nem akkreditált tanfolyamok olyanok részére, akik hosszabb kihagyás után térnek vissza a szakmába, vagy olyanoknak, akik régen szerzett ismereteiket akarják korszerűsíteni.

A közeljövőben a szakképző- és továbbképző tanfolyamok programjait egységesíteni fogják, erre vonatkozóan a könyvtáros-továbbképző központ (Vyukové centrum pro dálsi vzdělávání knihovníku CR) már kidolgozta a maga javaslatait.

A cikk részletesebben tárgyalja az 1. fokú szakképző, akkreditált, 160 órás, érettségihez kötött tanfolyamokat. Az alapozó szaktárgyak: I. Bevezetés a könyvtártudományba és kapcsolata a társadalomtudományokkal; II. Menedzsment a könyvtárban; III. Állományszervezés; IV. Könyvtári-tájékoztatói szolgáltatások és rendszerek; V. Információtechnológiai ismeretek. Fakultatív tárgyak: A könyvtárügy történeti aspektusai és fejlődési trendjei; Választott társadalomtudományi terület jellemzői; A pedagógia alapja; Szociálpszichológia; Irodalom stb. A tanfolyam befejezése: az első félév végén tesztek, csoportos gyakorlati feladatok, a második félév végén szóbeli záróvizsga. A tanfolyam elvégzéséről a hallgatók bizonyítványt kapnak.

A könyvtáros-továbbképzés feltétele, hogy ne csak a tematikája legyen korszerű, hanem az oktatóhelyek technikai felszereltsége is megfeleljen az elvárásoknak. Ez utóbbi téren fontos lépés volt 2000-ben a könyvtáros-továbbképző központ létrehozása, illetve hét oktatóközpont létesítése a közkönyvtárakban.

(Rácz Ágnes)

01/342

BILIŃSKI, Lucjan: Przyklad prawa bibliotekarzom nieprzyczajnego = Bibliotekarz. 2001. 6.no. 4-6.p.

Példa a könyvtárosok számára kedvezőtlen jogra*Jogszabály -könyvtárügyi; Képesítés*

A lengyel közoktatási minisztérium 2000. május 11-én olyan jogszabályt adott ki, amely újonnan rangsorolja a tanítók képzettségi színvonalát, s ehhez rendeli (az általa megfelelőnek vélt szinteken) az egyéb – nem utolsósorban könyvtárosi – végzettségek értékét.

Ez az eljárás teljesen jogtalan, ui. visszamenőleges érvényű, ami pl. az 1946-ig Lengyelországban is érvényben volt Code Napoleon szerint nonszensz. Ezt súlyosbítja, hogy a nem tanítói diplomák bérezésben is értéktelenebbé váltak, miközben többségüket a tanítóképzésnél magasabb szintű oktatási formációban szereztek.

A kulturális és kulturális örökségi minisztérium mindenesetre 2000. november 20-án korrekcióra szólította fel az oktatási minisztériumot. Amennyiben ez a felszólítás nem talál nyitott fülekre, a felsőfokú tanfolyami könyvtárosképzés ellehetetlenül. Arról nem is beszélve, hogy számos tisztességes szakembert sértett meg ez a diszkrimináció. A szerző reméli, hogy az oktatásügyi minisztériumnak sem érdeke ennek az állapotnak a fenntartása.

(Futala Tibor)

Lásd még 326

**Szabványok,
normatívák****01/343**

SHULER, John A.: Government information locator services and systems. A challenge to academic library integration projects = J.Acad.Libariansh. 27.vol. 2001. 3.no. 224-228.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A kormányzati információs rendszerek és szolgáltatások kihívásai a felsőoktatási könyvtári integrációs projektek számára

Felsőoktatási könyvtár; Online információkeresés; Szabvány; Tájékoztató -közigazgatási

Az utóbbi években egy sor államban több könyvtárípusra kiterjedő, integrált könyvtári rendszerek jöttek létre. Ezek azt bizonyítják, hogy a felsőoktatási könyvtárak – partnerségben más könyvtárakkal – egyre inkább bekapcsolódnak az információs források integrált menedzselését célzó programokba. E rendszereknek az alkalmazott eljárások és szabványok tekintetében is kooperálniuk kell, ha valóra akarják váltani ambiciózus céljukat: egy heterogén közösség információval való ellátását.

A meglehetősen bonyolult rendszerépítés előfeltételének tekinthető a kooperáció bizonyos szintje és az önálló gyűjtemények tucatjainak közös digitális interfésze.

Sok egyetemi könyvtárigazgató abból indul ki, amikor az elektronikus kormányzati információ saját rendszerükbe való integrálásáról van szó, hogy ugyanazt kell tenni, mint a papír alapú dokumentumokkal, s az elektronikus dokumentumok kezelése nem jelent nagyobb problémát, mint amikor a 70-es évek közepén sok szövetségi publikáció átváltott mikrofilmlapra.

A Government Information Locator Systems or Services (GILS – Kormányzati információazonosító Rendszerek vagy Szolgáltatások) összefoglaló név alatt futó szabványok és technikák azt szolgál-

Egyesületek, konferenciák

01/344

MALINOVSKAĀ, V.N.: Itogi uspešnogo sotrudničestva: opyt raboty Har'kovskoj Asszociacii sovremennyh informacionno-bibliotečnyh tehnologij = Naučn.Teh.Bibl. 2001. 5.no. 56-59.p.

A sikeres együttműködés eredményei: a Modern Információs-Könyvtári Technológiák Harkovi Egyesületének tapasztalatai

Egyesület -könyvtár -nemzeti; Együttműködés -belföldi; Gépesítési kérdések -általában

Az utóbbi években Ukrajna könyvtárainak működése komoly nehézségekbe ütközött: hiányzott a különböző könyvtártípusok együttműködése és az automatizálás előfeltételét jelentő technikai háttér az egyes könyvtári munkafolyamatok területén, a könyvtári gépesítés lassan és legtöbbször csak spontán módon haladt. E körülmények között harkovi könyvtári szakemberek egy csoportja olyan társadalmi szervezet létrehozását kezdeményezte, amely képes összefogni a város, illetve a régió könyvtárait a gépesítés bevezetése érdekében. 1990 óta létezett ugyan már a harkovi Könyvtáros Egyesület, de informatikus szakemberek hiányában nem talált megoldást a fenti problémákra. Emellett az idők folyamán szinte feloldhatatlanná vált az ellentét, amelyben az egyik oldalon új és újabb technológiák megjelenésének lehetünk tanúi, másik oldalon azonban az ország gazdasági helyzetéből kifolyólag a könyvtárak állandó anyagi gondokkal küzdenek.

Mindez oda vezetett, hogy 1992-ben Harkovban megalakult a Korszerű Könyvtári és Információs Technológiák Egyesülete (ASZIBT), amely a város és a régió könyvtári tevékenységének összehangolását tűzte ki alapvető célul az automatizálás bevezetése és az elektronikus könyvtárak létrehozása területén. Az ASZIBT az orosz könyvtárügy történeté-

ják, hogy összekössék a különböző adatgyűjteményeket. A GILS struktúráját a könyvtárak által is alkalmazott Z39.50-es szabvány körül építették fel. A GILS az első nem könyvtári alkalmazása ennek a szabványnak, amely lehetővé teszi, hogy saját rendszerének egyik szolgáltatásaként a használó számos más gyűjteményben keressen. A cikk táblázatot közöl arról, hogyan felelnek meg a GILS alapelemei az USMARC mezőazonosítóinak.

1998-ig kevés jele mutatkozott annak, hogy a GILS-et alkalmazzák nyilvános intézmények és ügynökségek. A 90-es évek elejétől kezdve azonban újragondolták a GILS célkitűzéseit, s ahelyett, hogy túl sok feladattal terhelnék, arra összpontosítanak, hogy az eredeti feladatot teljesítsék, azaz segítsék a használókat a kormányzati információk felfedezésében, azonosításában és hozzáférésében. Ezért egy sor metaadatokra épülő szabvány közvetlen kapcsolatot biztosít más kormányzati forrásokhoz. Ezek használatával a használók és az intézmények a weben keresztül kereshetik meg a számukra hasznos információkat és tudhatják meg lelőhelyüket. Egy GILS szerver úgy működik, mint egy bibliográfiai katalógus, s a legtöbb, bibliográfiai keresésre szánt rendszer kereshet a GILS szerverekben is és viszont.

Így több államban szövetségi támogatással a könyvtárak és levéltárak megkezdték a GILS alkalmazását. 1999-2000-ben az illetékesek közös dokumentumot bocsátottak ki, amely a GILS valamennyi kormányzati információtípusra kiterjedő elektronikus eszközökkel való ellátását tűzte ki célul. (A cikk felsorolja az egyes államok e téren eddig tett intézkedéseit és fejlesztéseit.) A kormányzati információt most már egy interneten hozzáférhető forrásként kell tekinteni, s ennek következtében hamosan fel kell adni azt a koncepciót, hogy a kormányzati információ egy-egy dokumentum, amely egy szabványos bibliográfiai rekordhoz kötődik.

(Papp István)

ben először fogadott be tagjai közé különböző minisztériumok és hatóságok fenntartásában működő könyvtárak mellett a technikához értő szakembereket is.

Az ASZIBT szervezeti szabályzatának megfelelően az Egyesület vezető szerve a taggyűlés, a mindennapi feladatokkal választott testület foglalkozik, ennek tagjai a nagyobb könyvtárak képviselőiből és automatizálási szakemberek közül kerülnek ki. A testületet elnök és alelnök vezeti. A konkrét feladatok és projektek végrehajtására állandó és időszakos munkabizottságok alakíthatók. A működés anyagi feltételeit jogi (könyvtárak) és magánszemélyek adományai és önkéntes felajánlásai teremtik meg. A projektek megvalósítását jótékonyági szervezetek és szponzorok anyagi támogatása segíti.

1992 óta az Egyesület 25 projektet valósított meg a könyvtári munkafolyamatok gépesítése területén mintegy 240 ezer USA-dollár értékben. A legfontosabb projektek között van a harkovi tudományos és közművelődési számítógépes hálózat létrehozása, az ASZIBT Oktatásmódszertani Központjának megalapítása és a Tudományos és Humán Információs Központ kialakítása a harkovi humán főiskola keretein belül. Az egyesület és a Harkovi Nemzeti Egyetem Központi Tudományos Könyvtára 2000 októberében „A régió könyvtári és információs forrásainak integrációja” címmel tudományos konferenciát rendezett a következő témák megvitatásá-

ra: elektronikus források létrehozása és integrálása Harkovban és Ukrajna keleti régiójában; elektronikus katalógusok létrehozása, retrospektív katalogizálás, a dokumentumok elérése elektronikus úton; Ukrajna informatikával kapcsolatos törvényhozási helyzete.

A konferencia valamennyi előadója hangsúlyozta, hogy az első téma kulcskérdés Ukrajna könyvtárügyének fejlődése szempontjából, sikeres megvalósításától függ az ukrainai könyvtárak XXI. századi működésének hatékonysága. A konferencia munkájában részt vett a LIBER vállalat két munkatársa, bemutatva „Z-szerver LIBER” elnevezésű új programjukat, melynek alkalmazása új lehetőségeket nyit a központi katalogizálás és az információkeresés területén. Harkovban öt könyvtár dolgozik a LIBER-rel, ez megteremtette a Harkovi Nemzeti Egyetem Központi Tudományos Könyvtára számára a LIBER-klub létrehozásának alapját.

A konferencián ajánlásokat fogadtak el a könyvtári-információs rendszer együttműködésen alapuló létrehozásáról, bevezetéséről és használatáról, a harkovi régiónak az országos referátum-adatbázis létrehozásában betöltött szerepéről, az ASZIBT weboldalának kialakításáról. A konferencia anyagai hozzáférhetőek a Központi Tudományos Könyvtár honlapján: www.univer.kharkov.ua.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 323